

Carl von Rosenstein i Kumla : ett bidrag till Kumla prästgårds historia

Lewenhaupt, Eugène,

36 E Br.

National Library
of Sweden

ROSENSTEIN
AV
LEWENHAUPT

Magistert
Fv
Munzgr.
(Rr)

Kungl. bibliotek

0 0000 000050282

+ ROSENSTEIN, C. VON
ex. A.

Kyrkohist.
Sv.
Monogr.
(Bzr.)

CARL VON ROSENSTEIN

I KUMLA.

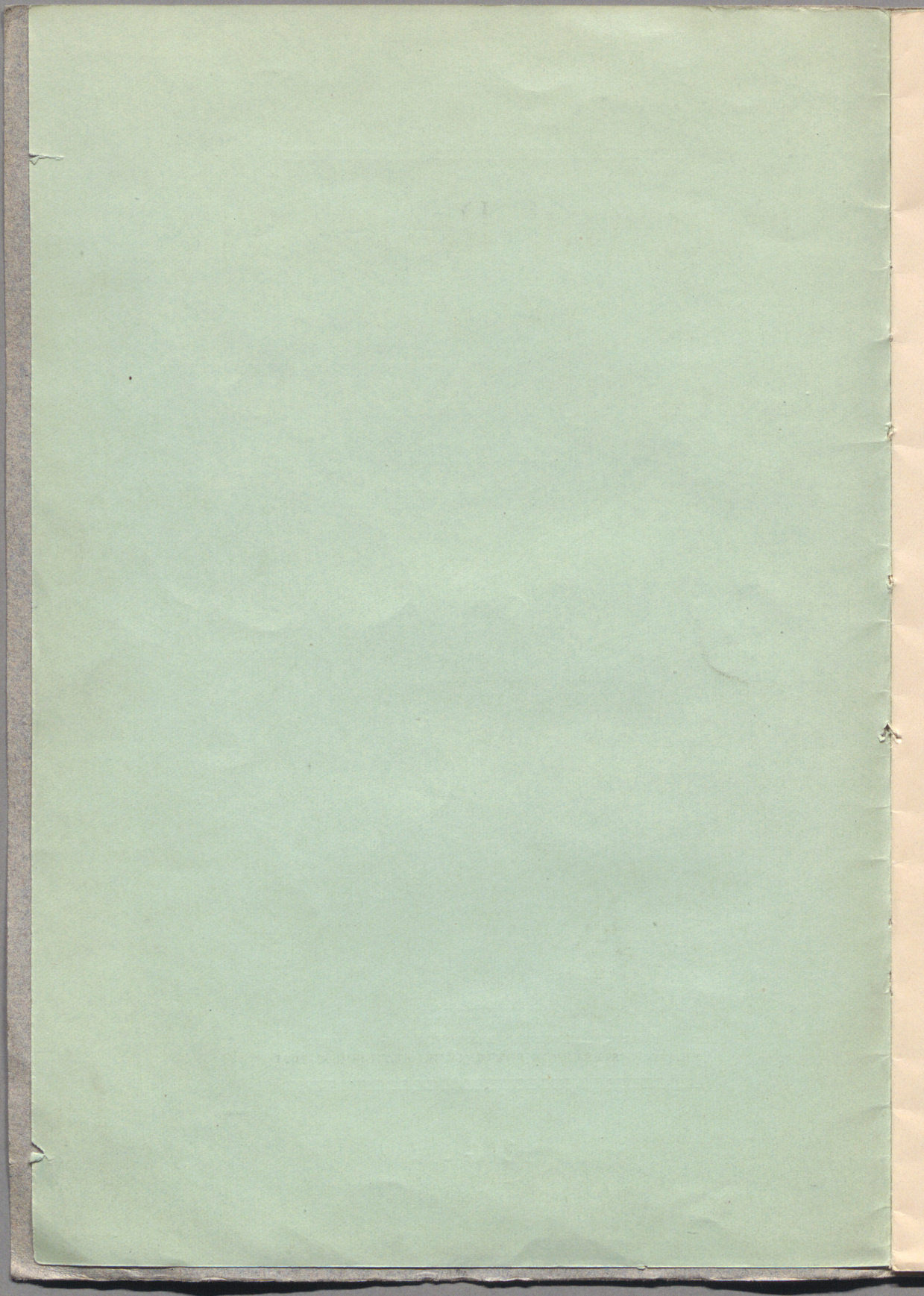
AV

EUG. LEWENHAUPT

STOCKHOLM

ERNST WESTERBERGS BOKTRYCKERI-A.-B. 1921

UR: "TILL HEMBYGDEN", 18 (1921), s. 74-87.

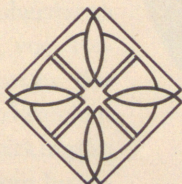
CARL VON ROSENSTEIN

I KUMLA

ETT BIDRAG TILL KUMLA PRÄSTGÅRDS HISTORIA.

AV

EUG. LEWENHAUPT

STOCKHOLM

ERNST WESTERBERGS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1921

818

CARL VON ROSENSTEIN

MEMOIR

1831-1897

Carl von Rosenstein i Kumla.

Ett bidrag till Kumla prästgårds historia.

Om det finnes någon nog djärf att våga och nog sakkunnig att kunna skildra minnena från prästgårdarna i endast ett enda af vårt lands stift, skulle vår person- och kulturhistoria därigenom vinna ett bidrag, som ej kan skattas nog högt, men innan dess kan en skildring af en mer märklig prästgårds minnen vara af intresse, äfven om den blott behandlar en kortare tidsperiod.

Bland Strängnäs stifts många minnesrika prästgårdar intager utan tvifvel Kumla ett bland de främsta rummen. Många för vår kyrko-, litteratur- och kulturhistoria betydelsefulla minnen äro fästade vid denna, ej minst från de tider, då de på så många olika områden framstående kyrkoherdarna M. G. Wallenstråle, Carl von Rosenstein och F. M. Franzén där hade sitt hem och sin verksamhet. Alla tre lämnade det närkingska herdekallet för att senare som bisko-

Carl von Rosenstein.

par utföra en än mer betydelsefull lifsgärning. Carl von Rosensteins väg ledde slutligen upp till ärkebiskopsstolen. Född 1766, vid 22 års ålder magister primus, tre år senare teol. kandidat, utnämndes han 1796 vid 30 års ålder till kyrkoherde i Kumla och Hallsbergs pastorat efter tjänstgöring som docent vid Uppsala universitet, bataljonspredikant vid Lifregementet och legationspredikant under en sjöexpedition.

Då det nya hemmet, som togs i besittning 1798, kändes tomt för Rosenstein och hans hustru, Henrietta Elisabet Cederström, med hvilken han sedan 1793 var förenad i ett lyckligt men barnlöst äktenskap, beslöt den barn- och släktkäre samt för undervisning varmt

intresserade mannen att öppna sitt hem för anförvarters och vänners barn, som under en följd af år där under hans öfverinseende och delvis äfven personliga undervisning erhöilo en synnerligen god uppfostran af för det mesta utmärkta lärare.

En bland dessa unga skyddslingar, hans systerson Jakob Nils Tersmeden (kammarherre, godsägare, f. 1795 † 1867), har i hittills otryckta, på 1850-talet nedskrifna minnen, utförligt skildrat sin vistelse i Kumla prästgård från den dag i juli eller augusti 1803, då han i sin fars sällskap anlände dit och genast med stor vänlighet emottogs af »den redan något feta men lätta då blott 37-åriga prosten» till afskedsstunden 1811.

Den bild af Rosenstein, som systersonen framkallar i dessa minnen, öfverensstämmer med den, som möter oss i de skildringar af hans lif och personlighet, som hittills sett dagen. Systersonens meddelanden beriktiga sanningen af minnestecknarens i Svenska akademien omdöme att »människokärlek och begäret att göra och se alla lyckliga omkring sig voro grundegenskaper i Rosensteins karaktär», liksom ock herdaminnets yttrande att »man har anmärkt att han mera umgicks med adelsmän än med sitt eget stånd, mera med officerare än präster. Han eget väsende var ock en sammansättning af präst, adelsman, officer och landtbrukare».

Praktisk till hela sin läggning intresserade han sig mest för undervisning, landtbruk och politik. Det stora intresse för undervisning, som han lade i dagen ej blott i det sätt, hvarpå han tog del i sina unga släktingars uppfostran utan ock i hans ordnande af skolväsendet i församlingen, togs i anspråk för arbetet i undervisningskommittén 1812—17, hvilkens betänkande han till största delen affattat, samt i den senare 1825—28. En bland stiftarna af Örebro läns Hushållningssällskap och dess förste sekreterare, ägnade han sig 1803—11 åt detta uppdrag med stort intresse, som äfven tog sig uttryck i utgifna skrifter, samt var i skötseln af sitt boställe ett föredöme för sina sockenbor. Som vice och ordinarie talman i prästeståndet utöfvade han som politiker ett stort inflytande, i synnerhet vid tronföljarevalet vid riksdagen i Örebro 1809—10.

Barn af sin tid tycks han ej ägt något djupare religiöst intresse eller större teologisk bildning, så kunskapsrik han än var i andra afseenden, särskildt i klassiska språk. Lik Wallenstråle och i olikhet med Franzén intresserade han sig mest för sitt ämbetes prak-

tiska bestyr, hvarom hans betydelsefulla arbete för fattigvårdens och skolväsendets ordnande inom församlingen bar ett hedrande vittnesbörd.

Näst efter Rosenstein i det bildergalleri, som Tersmeden frammanar i sina minnen, kommer dennes maka, som »var god och vänlig mot oss alla och spridde glädje öfver hela huset». Hos sin dotter lefde hennes gamla mor Catarina Elisabet Cederström f. Mevius, i allmänhet tyst och besvärad af de talrika främmande, som gästade prästgården, och af större sällskaper, samt »föga tålig vid barnens buller och ras. Dyligt fick aldrig öfvas i förmaket, där hon träget arbetade, sittande på en stol vid öfre fönstret», men »ensam med henne var man glad att njuta af ett lärorikt samtal». Till familjen hörde ock den med Rosenstein jämnåriga mamsell Gustafva Annerstedt, syster till dennes svåger och intimaste ungdomsvän, sekreteraren Samuel Annerstedt, fader till de tre framstående sönerna, biskopen Ture, rektorn Rudolf och amiralen Samuel. »Hon skötte mjölkammaren, hade nycklarna till alla förråd, mönsterrade pojknarnas garderober och var värdinna vid aftonbordet, där morbror och moster sällan syntes. Hon var kvick, glad och treflig, pojknarnas stora vän, en vänskap, som de alla sökte och värderade, helst deras timliga väl (t. ex. matportionerna, smörgåsarna m. m.) till betydlig del låg i hennes hand.» Ännu en kvinnlig släkting vistades där som medlem af familjen, nämligen Henriette Charlotte Lagerstråle, prostinnans systerdotter och redan i späda år upptagen som fosterdotter hos Rosensteins, där hon stannade tills hon vid 17 års ålder trädde i äktenskap med sedermera hofmarskalken frih. G. de Geer, med hvilken hon hade flera barn, däribland excellensen Louis de Geer och kaptenen Gerhard de Geer, som i en följd af år arrenderade Säbylund i Kumla. I sina »Minnen» omtalar den förre, huru modern liksom hennes bröder och de öfriga gossarna »uppfostrades efter en egen men ganska framgångsrik metod. Barnen härdades till kropp och själ men öfveransträngdes alldeles icke med läsning. Under snart sagdt hela sommaren lades böckerna bort och tiden anslogs till lekar och landtliga göromål. Min mor var klädd som gosse tills hon var femton år, kunde tre böcker i Euklides, innan hon kunde läsa rent, och lärde af främmande språk först latin. Rosenstein brukade på skämt öfverhoppa henne med det utsöktaste och öfverdrifnaste smicker, på

det hon icke skulle tro på sådant, om det en gång sades af andra».

Pastorsadjunkt var 1799—1804 Anders Helgstrand (Hällstrand) »verkligen ovanlig i sitt slag. Jämnårig med prosten, bemöttes han af honom med utmärkt aktning och välvilja, hvartill hans rena och vackra caractère gjorde honom förtjänt. Min morbror tilltalade honom gemenligen med namnet Theophilus (Guds vän). Han var af en reslig kroppsbyggnad med manligt utseende och hög panna.» Efter att 1806—10 varit den förste läraren vid den af Rosenstein skapade folkskolan i Kumla dog han 1832 som komminister i Hackvad. De unga manliga och kvinnliga släktingar, som Rosenstein för längre eller kortare tid emottog i sitt hem af släktkärlek och »visst ej för någon ekonomisk vinning, ty den vedergällning han därför betingade var ingalunda så tilltagen», tillhörde till största delen släkterna Cederström och Lagerstråle. En kortare tid vistades där den sedan som landshöfding i Göteborg bekante C. G. Löwenhjem. Ehuru Rosenstein ej ville mottaga andra än släktingars barn, kunde han ej emotstå sin ungdomsvän B. B. von Platens, Göta kanals skapares, enträgna böner. Men då det ej fanns utrymme i prästgården, hyrdes det rum i den närbelägna gästgifvaregården i Blacksta för dennes bägge söner och deras kusin, den sedan som Vetenskapsakademiens sekreterare och framstående naturforskare kände P. F. Wahlberg († 1877), af Tersmeden skildrad som »alfvarsam och stilla». Den äldste af bröderna v. Platen Philip Peter Bogislaus, »af en sällsynt redbarhet, kraftfull och god, man kan säga i allt ett mönster», dog redan vid 26 års ålder som officer vid Göta artilleri. Den yngre Baltzar Julius Ernst, sedermera utrikesminister, skildras som »rask som den äldre och oändligt älskvärd». Dessa tre ynglingar hade som informator C. E. Rademine (f. d. Apelqvist) flitig öfversättare, död 1823 som innehafvare af ett lånebibliotek i Stockholm, »en kvick, glad, lärd och intressant man».

Alla hvardagar kl. 6 f. m. både vinter och sommar måste de unga lämna sina sängar, som genast skulle ombäddas af dem själfva. På sön- och helgdagar tilläts något längre hvila, men då ägnades i stället längre tid åt toaletten, särskildt åt nödig hårkamning. »De små hade just ej alltid tålmod därmed, hvarvid stora Maja klämde fast hela pilten under vänstra armen för att fritt kunna disponera

den högra till nämnda arbete». Efter lektionernas slut kl. 8 lämnades ledighet till kl. 9 för frukost, »som egentligen bestod af kall mjölk utom på söndagarna, då det bestods gröt till densamma; om den en och annan gång stektes, var högtiden stor». Frukosten förändrades stående, sedan morgonhälsning utförts vid »Herrskapets Caffébord, där handkyssning i största fläng verkställdes först å Mor-mor och så Moster — — —. Morbror syntes sällan förrän något senare vid frukostbordet.» Kl. 9—12 ånyo läsning med ombyte af ämne hvarje timme. Härvid gjordes aldrig undantag annat än vid någon nära anförvants eller mer bemärkt gästs afresa, »då nödigt lof lämnades allmänt till affärden. Dyligt kunde väl ock äga rum vid tillfälle af truppers marsch eller oxdrifters förbitågande, då gemenligen på lämnad underrättelse boken ihopslogs och upp-brott skedde hals öfver hufvudet på 5 à 10 minuter.» Kl. 12—3 hvilotid och middag, som intogs kl. 1 och »den af pojkar, som ej själfmant infann sig var säker om en anmärkning från Morbror själf. Anrättningen var tarflig, bestående af en förrätt att bygga på, soppa och en lättare efterrätt. Vin var aldrig synligt, knappast då främmande voro tillstädes. Öfverst på tvärandan af bordet sutto prosten och prostinnan, till höger om henne hennes mor. Vid den andra ändan presiderade mamsell Annerstedt och i närheten sutto adjunkten och magistrarne, omgifna af pojkar, som för öfrigt fyllde det stora bordet, de äldre gemenligen mot den öfre ändan. Den tillfällige gästen åtskiljde de båda fruarna. Samtalet var ofta underhållande. Morbror talade ej sällan i allmänhet och vände sig mycket till lärarne. Gossarna pratade naturligtvis mest sinsemellan men fingo ej höja stämman öfver bordet, om de ej tilltalades af de stora personerna. Efter måltiden samlades de äldre gemenligen i för-maket, där samtal upptog en stund.» Mellan kl. 3 och 5 e. m. åter läsning, sedan lof hela aftonen, »så framt ej de äldre fingo läsa latin med Morbror i hans Bibliotek eller arbetsrum, hvilket varade 1½ till 2 timmar. För den högre personalen serverades thé kl. 6, men jag kan ej påminna mig att barnen fingo någonting vid samma tid, om ej någon gång en skorpa eller sommartiden små extra för-friskningar af frukt såsom ett parti sötäpplen, som begärligt intogs. Ons- och lördagar voro eftermiddagarna i allmänhet fria, men en del däraf upptogs som andra mellanstunder af den öfverläsning hvaraf man var i behof eller af stilöfningar. Kl. 8 till 1½ 9 var tiden

för aftonmåltiden vid dukadt bord. Morbror och Moster voro därvid aldrig närvarande, om ej vid högtider. De läto servera sig sin ölost eller mjölk i förmaket. Vid bordets nedre ända presiderade då Tante Gustafva, som lifligt, godt och smålustigt eller på ett henne eget lekande sätt samtalade med oss. Lärarne voro ock tillstädes. Efter aftonmåltiden var och tillfälle för umgänge i timme eller halfannan. Morbror arbetade om aftnarna, men gossarne lågo hvar och en i sin skrubb omkring kl. 10, om sommaren dock ofta något senare.»

Kumla prästgård tyckes vid denna tid varit bebyggd så, som den ännu var på Franzéns tid, med den gamla, till sin nedre del från 1600-talet härstammande, hufvudbyggnad af sten, som i sin öfre våning bl. a. innehöll matsal, förmak samt prostens rum och i den nedre en dublett, som dels inrymde en del af biblioteket dels var upplåtet åt ett par af de unga. Af de bägge flyglarna var »den ena ett gammalt trähus med högt tegeltak, stengolf i förstugan, å hvardera sidan var ett större gästrum med blott ett fönster åt gården. Rätt fram var ett större rum utbyggt åt trädgårdssidan» med två fönster. Här bodde fem af gossarna, som hvar och en hade till sitt förfogande »ett skåp helt och hållet af trä, där en säng nedfällades, hvilande på en fot, och hvari alla sängkläder inrymdes. En dörr tillslöt alltsammans och det hela hade utseende af en piedestal till en buste. Öfver hvardera stod ett mindre skåp med tvenne rum, där hvar och en hade sina skodon och andra småsaker.» På bägge sidor om detta rum lågo mindre rum för gossarna och de yngre lärarna. På vinden, dit en brådstupande trappa ledde, funnos två små gafvelrum för adjunkten och tillfälliga sommargäster. På gårdens midt stod det ännu i våra dagar friska kastanjeträdet, som omnämnes i Franzéns anteckningar.

Vid undervisningen intogo språkstudierna första platsen, särskildt latinet. Den åttaårige Tersmeden fick genast börja med Dahls latinska grammatika och med explikation i Rydeli Grammatista Philosophans och Eutropius, som lästes för Rosenstein själf, hvilkens undervisning systersonen mindes som »alltid angenäm och underhållande», men ibland för långt utdragen för de unga. Senare lästes Justinus, Florus, Virgilius och något af Ovidius, »om aftnarne för min morbror, då hans tid det tillät, hvarunder han ibland yttrade sig på latin. Vi skulle väl ock litet begagna oss af

samma språk, men det inskränkte sig mest till liceat mihi exire och dylika små elocutioner». På latin brukade de ock lyckönska prosten på hans födelsedag den 13 maj, då de uppvaktade honom på sängen med blomsterbuketter och hälsningar som »Quod jam porrigit flores olim patriam fortiter tuebitur brachium» eller »Multa numeres natalia ut tandem te mei in litteris delectent progressus. Vigeas, floreas!» I matematik börjades tidigt med Euklides, som genom-

Kumla gamla prästgård.

gicks i sin helhet, under vistelsen i Kumla liksom 2 gradens algebra och plan triogometri. Logaritmtabeller användes och i praktiken tillämpades geometrien vid afmätning af prästgårdens alla ängar och åkerfält, hvarvid hvar och en hade att utföra och färglägga en karta öfver sitt gårde. I allmänna historien inhämtades den antika egentligen under läsningen af de romerska författarna. L. P. Anquetil's 1805 i 14 band utgifna »Histoire de France» lästes dock egentligen för språkets skull. På egen hand läste Tersmeden Schröcks världshistoria på svenska liksom i svenska historien mer än hvad läraren meddelade. Åt geografin ägnades mycket arbete. Franska lästes men utan skriföfningar, tyskan först sista året, engelskan drefs däremot mycket, i det att Robertssons historiska arbeten ge-

nomgingos och skrifning efter diktamen öfvades allt under ledning af en svensk, Carl Hellstedt, som, efter att hafva varit informator för Rosensteins broder, amiralen, efter mångårig vistelse i England och Amerika som affärsman, 1801 flyttade till Kumla, där prostén satte honom att sköta ett inköpt hemman Joglunda, hvarvid han dock om vintrarna alltid bodde i prostgården. Han dog omkring 1817 på Ekolsund hos sin landsman Seton. Någon religionsundervisning förekom ej förrän vid förberedelsen till nattvardsgången, då »den mindre katekesen lästes utantill men den större aldrig. Ingen bibelläsning ägde rum förrän vid samma tillfälle». Rosenstein ledde själf konfirmationsläsningen »och att han då genom Nya Testamentets läsning och förklaring af den Christna lärans sanningar förstod att röra våra unga hjärtan minnes jag ganska lifligt», säger Tersmeden, som, uppfostrad i hemmet till morgon- och aftonböner, dock saknade dessa religionsöfningar. Deltagandet i gudstjänsten i kyrkan var frivilligt, »någon uppmuntran eller befallning därtill afhördes aldrig». De sköna konsterna försumrades ej. I musik erhöles unga undervisning, dels af en klockare i Edsberg vid namn Josephsson, »som hade varit den utmärkta pianisten fru Geijerstams å Frösvidal lärare», samt af organisten Hellberg i Hackvad. I ritning undervisade magister Lundborg, och tjänade en stor samling teckningar och från Stockholm inköpta aftryck i gips af antika hufvuden m. m. som modeller. I dans undervisades de jämte en del ungdomar från provinsens herrgårdar under tre veckors vistelse i Örebro, under hvilka alla gossarna jämte en informator »inpackades» i två små rum, där »en piga besörjde hushållet. En större slutexposition eller generalrepetition verkställdes äntligen i den stora Assemblésalen.»

Lärarna voro i allmänhet valda med omsorg och skickliga. Den förste var L. A. Lindgren, komministerson från Kumla, adjunkt hos Rosenstein samt från 1810 till sin död 1819 lärare vid Rosensteinska skolan. Hans efterträdare blef 1807 den sedan som president i Statskontoret, förste direktör vid Kungl. teatern och stormästare i Par Bricole bekante Sven Peter Westerstrand. Tersmedens utförliga skildring af honom berör hans tre mest framstående sidor, den stora dugligheten, det musikaliska intresset och förmågan samt den lifliga åtrån efter nöjen och sällskapslif samt hans »sällsporda förmåga att både glädja och gagna på det mest älskvärda sätt», som enligt biografien i Nord. Familjebok gjorde honom till »en i den

Stockholmska umgängesvärlden — omistlig person». Enligt sin lärjunges vitsord »slarfvade han aldrig vid undervisningen, gaf ej pojkarna lof i otid och pinade dem ej heller med utanläxor eller öfverläsning öfver deras förmåga» samt var »alltid färdig att tjäna oss i våra nöjen utan att förlora i den respect, som är så nödvändig för utöfvandet af lärarekallet». Han väckte sina lärjungars intresse för botanik och företog med dem bl. a. exkursioner »till en äng i Hallsbergs sn. 3/4 väg från Kumla (antagligen Herrfallsäng), där bland andra rara blommor *Cypripedium Calceolus* växte». »I Matematiken var han ganska stark och slöt en Algebraisk vänskap med en ung Lagerhjem i grannskapet, som sedan genom sina calcyler i Physik och Hydraulik förvärfvat sig en plats i Wet. Academien», (assessoren i Bergskollegium, den om svenska bergsbruket högt förtjänste Per L.). Spetsigt tillfogar Tersmeden: »Dessa båda Herrar hade därför communicationer för sina problemers lösning. Om dessa lättades genom Lagerhjelm's systrar och cousine känner jag ej, men nog tror jag att fröknarnes behag lättade resorna till Falkenå!» »Han var mycket road af sällskapslifvet och försummade aldrig något tillfälle att resa bort med pojkarna och sökte gärna bereda sig dylika.» Samtidigt med honom tjänstgjorde äfven Olof Wallström, bondeson från Kumla, adjunkt åt komministern därstädes 1809, död som komminister i Eskilstuna 1840, »en något svag karl i sina stycken, han åtnjöt ej mycken aktning af pojkarna — —. Han skattade sin person så ringa att han af begär till gamla kläder genom frivillig öfverenskommelse tog stryk — af flata sabelklingan, vissa rapp för hvarje plagg». Efter denne kom för en kort tid Jonas Peter Lundborg, »en öfvermåttan stilla och fridsam man», som följde Rosenstein till Linköping som domkyrkosysselman och dog 1837 som kyrkoherde i Borg och Löth. Han efterträddes för ett år af docenten i österländska språk i Upsala Sven Fredrik Lidman, sedan legationspredikant i Konstantinopel, och död 1845 som domprost i Linköping. »Det var en i högsta måtto öfverlägsen människa — — därjämte mycket älskvärd och angenäm — —. Hans snillegåfvor voro verkligen brillanta och hans själ högt lyftad. Hans kunskaper voro utmärkta och hans framställningssätt af det mest lifliga och intressanta jag hos någon känt», enligt Tersmedens vitsord, som prisar hans föreläsningar i historia med disputationer på latin samt hans undervisning i grekiska. »Genom sin ovanliga lif-

lighet och blixtrande qvickhet var han stor älskare af paradoxer, men de framställdes med så mycken talent, att man alltid måste beundra talaren, om man ock ej alltid kunde godkänna de yttrade satserna.»

En tid hade de yngsta utom en Isak Wallenberg till lärare den 1873 som kyrkoherde i Kristdala i Linköpings stift aflidne Carl Meurling. »Det var en öfvermåttan glad och lustig man, som sällan kunde gå tvärs öfver golfvet utan att göra ett skutt eller en pirouette. Han dansade ock af hjärtans grund.»

Som god vän till Rosenstein brukade sedermera professoren i grekiska i Uppsala Joh. Otto Höjer hvarje sommar under flera månader gästa prostgården och undervisade då i latin och musik. Han skildras af Tersmeden som i mycket originell och som lärare »något abrupt och rytande i sitt framställningssätt», men desto mer angenäm på fristunderna, då han deltog i och uppmuntrade alla pojkar-
nas upptåg och lekar samt underhöll både dem och husets fruntimmer med historier, den ena besattare än den andra. Åt lekar och kroppsöfningar var i synnerhet på sommaren tillräcklig tid upplåten, och dessa bestodo i vanliga bollspel och springlekar, badning om sommaren och skridskoåkning om vintern på de sankt ängarna. I trädgården var en del upplåten för ungdomens eget bruk. Vedhuggning öfvades ock. Ett stort nöje var att på Sanna hed åse öfnin-
garna af de där förlagda två kompanierna af Närkes- och Värmlands regemente och vid Mosås sådana af Lifregementets husarkår. Särskildt stort var nöjet att se den inom socken boende skvadronen vid dess samling till ådermöte eller marsch till mötesplatsen. »Officerarna bodde då städe i prostgården och — — mönstringen verkställdes utanför Prostgårdens grindar.» Den förut omnämnde unge Löwenhjelm bildade under sin vistelse i Kumla en husarskvadron af kamraterna och 20 och 30 bondpojkar, som exercerade hvarje söndagseftermiddag.

Enligt Tersmeden utmärktes skolan »för ordning, arbete, glädje och trefnad. Frihet men utan själfsvåld var äfven ett utmärkande drag. Lefnadsregler, förbud och befallningar afhöordes högst sällan. — — — Morbror, den ledande principen i allt, syntes blott liksom för att uppmuntra, och våra lärare syntes ej utom lästimmarna följa oss med någon sträng uppmärksamhet, men voro ofta med oss i våra lekar liksom för att roa sig själfva. Dagliga, stundliga på-

minnelser voro sällsynta och bestraffningar ganska sällsporda. Man visste dock att de kunde följa och var detta nog för att åstadkomma en ganska stor lydnad. Största uppsikten höll man dock på hvarandra inbördes, man var rädd om sin heder och sitt rykte och respekterade högt hvarandras omdöme. Denna känsla var ganska stark och utgjorde det kraftigaste band på vårt uppförande. — — — Några få gånger skedde tillrättavisningar från Morbrors sida, men de voro då i högsta grad allvarsamma och glömdes ej gärna, oaktrade de ej voro handgripliga. — — — Lärarna nyttjade aldrig någon den ringaste kroppsliga aga. — — — Bestraffningar måste alltså varit från högre ort förbudne. De minsta gossarna torde dock någon gång fått smaka riset. Lärarna voro mycket omtyckte. Det sätt hvarpå de i huset af alla behandlades bidrog ock mycket därtill. Både Morbror och Moster voro utmärkt gode emot dem; vare sig vid middagsbordet eller i aftonsällskapet behandlades de som medlemmar af familjen.»

Af stor betydelse för ungdomens utveckling och trefnad var det lifliga umgänget mellan prostgården och mer eller mindre aflägsat boende grannar samt de talrika, ofta märkliga besöken i det gästfria hemmet. »Kalaser för grannar brukades ej. Dessa voro ock ganska få.» De enda grannarna inom pastoratet voro baron Nils Silfverskiöld och hans hustru, f. von Essen på Säbylund, ryttmästare H. I. Sahlefeldt på Tynninge boställe och löjtnant Bruhn (Braun) i Öfversta. En ofta sedd gäst var ock en på Blacksta gästgifvaregård boende ogift korporal vid Husarerna, Diedrichs, »ganska hygglig och bildad», en infödd tysk och enligt rykte f. d. major i preussisk tjänst, som »genom något olyckligt öde nödgats lämna tjänsten och tagit sin tillflykt till Sverige». En vanlig söndagsgäst var majoren vid Husarerna, C. F. von Böhnen på Ullavi. Sällan voro några af socknarnas bönder inbjudna. Söndagsmorgnarna åter tidigt före gudstjänsten infunno sig en mängd bondhustrur med tiondesmör, hvilka i salen emottogos och »man kunde där räkna ofta 10 à 12 stycken, som sutto omkring väggarne med hvar sin tallrik sirupskallskål i handen, hvarmed de undfägnades». Flitigast och förtroligast var umgänget med Säbylund och Skogaholm i Svennevad, bebodt af general G. F. Wennerstedt. Besök förekommo ock på och från Runnaby af familjen Cronstedt, Åkerby af familjen Wrangel m. fl. »Många af ortens ungarlar, i synnerhet bland Lifregementets offi-

serscorps kommo ibland objudna till Kumla, där de alltid utan tvång blefvo väl emottagna och syntes godt trifvas». Däremot var umgänget med prästerskapet ej så lifligt. Komministern i Hallsberg, Erik Lundvall, »70 å 80 år gammal, något supig och krusserlig kom nästan aldrig till Prostgården». Hans son, den lärde professoren i Uppsala, sedan kyrkoherden i Munktorp, Carl Johan L. infann sig alltid under sina besök i fädernehemmet. »Prostens ämbetsbröder i närgränsande församlingar syntes blott högst sällan och jag tror ej heller att Morbror oftare besökte dem. Bland dem märktes prostarna Årman i St. Mellösa, Linderholm i Glanshammar, som voro Morbrors promotionskamrater, Hedenius, hans forna informator, i Viby, som blott en enda gång vid Lidmans prästvigning var i Kumla, samt Dr. Falk i Skyllersta och Prosten Uddén i Asker, en omåttlig tjock man.»

Bland de långväga främmande, som tidt och ofta gästade prostgården ibland på flera veckors besök, nämner Tersmeden särskildt B. B. von Platen. »Så mörk framlidne greve v. Platen nästan alltid syntes, helst då han talade i allvarsamma ämnen, var han dock på Kumla gemenligen glad till lynnet, skrattade rätt vänligt i synnerhet i Mosters sällskap, som roade honom, hvarjämte Morbror och han, så ofta de hade någon åskådare, skuffades och bråttades som 15 års pojkar. Detta hörde till deras dagliga diet ända till deras höga ålder så ofta de råkades.» Ofta förekommo besök af barnens föräldrar och andra familjen närstående släktingar. Så vistades där tvenne somrar Rosensteins släkting, lektorn i Göteborg, sedan kyrkoherde i St. Åby, Gustaf Rosén, med hustru och barn, af hvilka den ene, den som musiker och litteratör kände J. M. Rosén i »Några Minnesblad» (1877) lämnat en skildring från Kumla. Nära vänner voro den bekante Stockholms-bokhandlaren, magister A. Wiberg, som korresponderade med prostinnan och årligen försedde hennes man med böcker, och brukspatron Johan Borgström, f. d. Adelheim, på Munkfors. Bland andra mer framstående gäster märkes G. M. Armfelt, F. M. Franzén, B. Höjer och under riksdagen i Örebro 1810 bl. a. Georg Adlersparre, G. G. Adlerbeth, C. G. Nordin m. fl. Bland besökande utlänningar nämner Tersmeden den af Örebro läns Hush.-sällskap för mossundersökningar inskrifne engelsmannen Georg Stephens, en tid arrendator af ett hemman under Säbylund. En af honom författad afhandling om sina torrlägningsförsök i

Närke öfversattes af Rosenstein. Ännu märkligare var dock den i Pommern födde kände tyska patrioten, Ernst Moritz Arndt, som tvenne gånger besökte Kumla, där han 1804 på våren tillbragte en vecka, som gaf honom anledning att i sin resebeskrifning yttra, att »oändlig är godhetens och vänlighetens makt, oändligare minnet af höga själar» samt att uttala följande önskan: »Mätte mitt älskvärda värdfolk aldrig sakna den glädje, som de så vänligt och beredvilligt skänka andra». Hans 1810 utgifna »Einleitung zu historischen Charakterschilderungen» är tillägnad Rosenstein och hans hustru i ett företal, dateradt Stockholm den 21 okt. 1808, hvori han bl. a. säger: »Edle, freundliche Menchen, Euch schreibe ich dies Buch zu, das in Eurer Mitte, in dem stillen und freundlichen Kumla, grössentheils vollendet ward». Tersmeden nämner att han i ett samtidigt skrifvet bref talar så om deras hem: »Jenes Haus, voraus jeder besser und glücklicher weggeht, als er hineinkam».

Märkligast af alla besök var dock det, hvarmed den nyvalde kronprinsen Carl Johan hösten 1811 hedrade prästgården. Rosenstein, hvilken som utnämnd biskop i Linköpings stift mött prinsen i Östergötland, hade gifvit befallning om en måltids anordnande för den höge gästen och hans talrika svit. »Alla pojkarna voro naturligtvis i parad. Allt stod färdigt i beredskap, alla ljus tända, men kl. blef 10, 11 och 12 på natten och ingen kronprins afhördes.» Då de flesta af pojkarna gått till hvila, kom mot kl. 1 bud från Blacksta att kronprinsen hunnit dit och inom fem minuter stod han i salen med sitt sällskap. Tersmeden, som ensam af pojkarna, hållit sig vaken, blef föreställd för och kysst af kronprinsen. J. M. Rosén skildrar tilldragelsen något olika. Bl. a. skulle man i prästgården väntat på den höge gästen ända till tredje dagens kväll. Enligt honom skulle prins Oskar äfven varit närvarande och på damernas fråga, om han ännu kunde tala svenska, svarat: »Ja, jag talar svenska och det duktigt ändå».

Vid ett par föregående tillfällen hade kungliga personer farit förbi prästgården. Då Gustaf IV Adolf en gång så gjorde på hemresan från Tyskland, var i prästgården stor illumination anordnad. »Utom andra prydnader märktes den af en pojke å hvardera af de fyra grindstolparne, hvaraf de medlersta voro väl 4 alnar höga, hvar och en med en fackla eller bloss i handen.» När kronprinsen Carl August senare for förbi, sprungo pojkarna ända till Mosås för

att se honom, men förgäfvdes, då han redan hunnit resa vidare. När kronprinsessan Desideria med prins Oskar i januari 1811 på väg till Stockholm stannade öfver en dag i Örebro fingo gossarna vara med på den gifna balen och föreställdes för prinsen, som »fick lust att mäta sina krafter med en af de jämnåriga. Gösta Rudolf (Cederström) blef den utvalde. Hade leken blifvit allvarsam tror jag segern blifvit på hans sida, men allt stannade vid några demonstrationer».

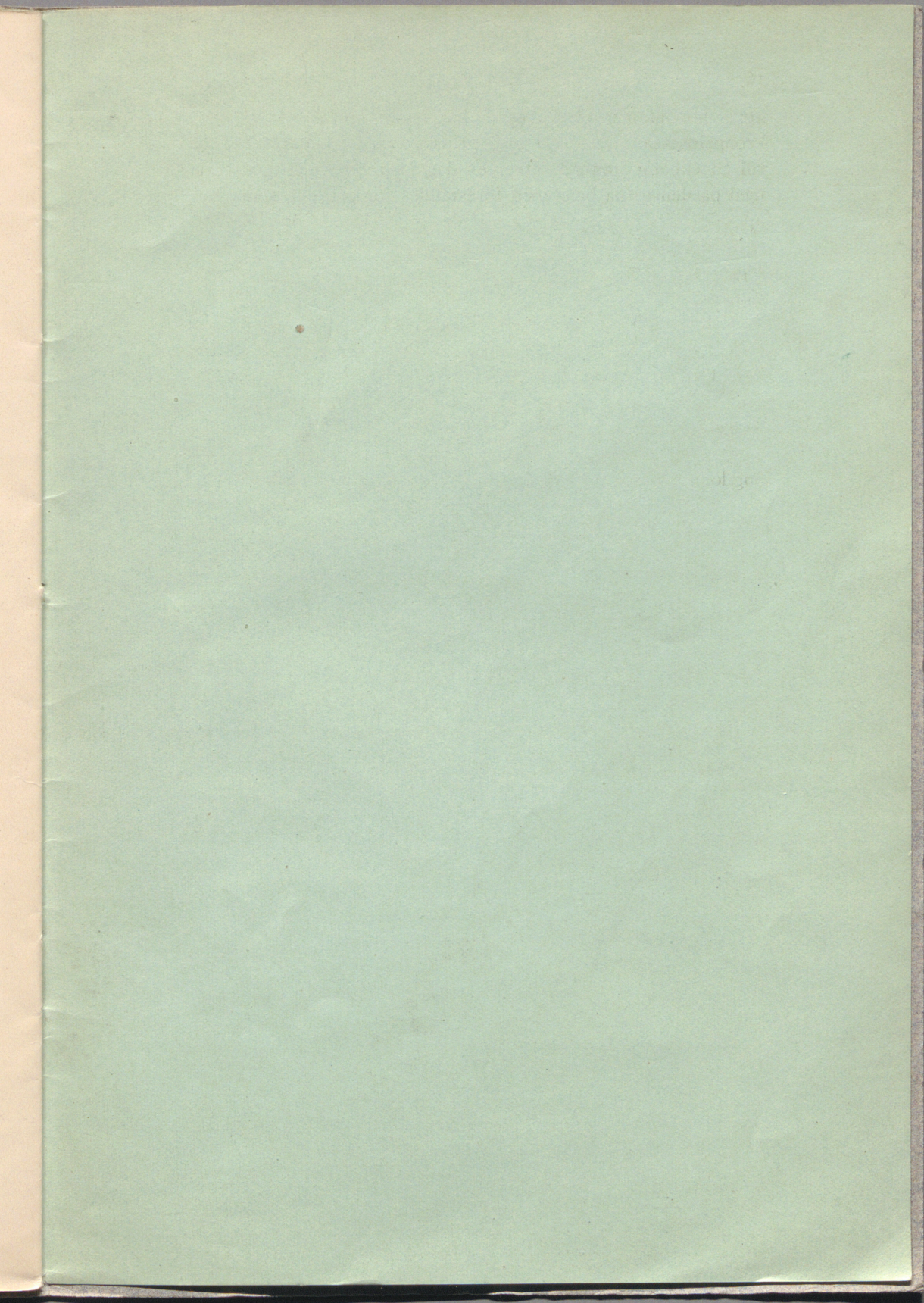
1812 lämnade Rosenstein Kumla för att tillträda Linköpings stift, till hvars biskop han utnämnts 1809. Under hans återstående lefnad, som i yttre afseenden blef lysande och framgångsrik, men som fördystrades af hans hustrus långvariga sjukdom och ekonomiska bekymmer, gingo nog den gamle ärkebiskopens tankar mången gång med tacksamhet och kärlek till herdetjället i Kumla och den ungdom, som tack vare honom där fick sin uppfostran.

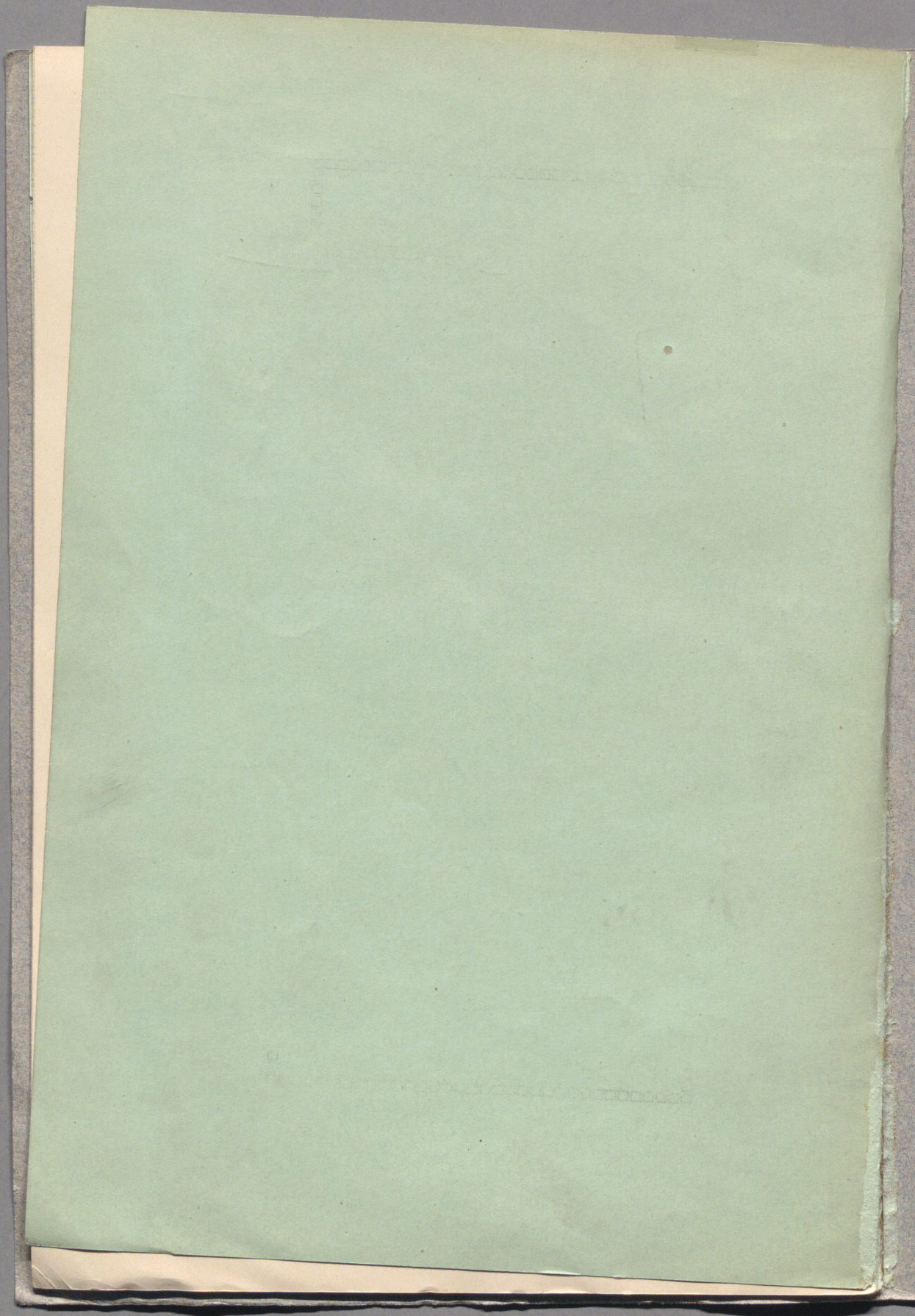
EUGÈNE LEWENHAUPT.

För det stora tillmötesgående, som professorskan Anne-Margrete Holmgren, född Tersmeden, visat mig genom att ställa sin faders »Minnen» till mitt förfogande, ber jag henne emottaga mitt värdsamma varma tack.

Eugène Lewenhaupt.

schreiner
Group

10000000015162

LÄSESALSLÄN

Kungliga biblioteket

SP_1001

